

GIÁO DỤC KĨ NĂNG SỐNG CHO HỌC SINH TRUNG HỌC CƠ SỞ QUA HOẠT ĐỘNG TRẢI NGHIỆM SÁNG TẠO

LÊ BÁ LỘC*

Ngày nhận bài: 10/08/2016; ngày sửa chữa: 25/08/2016; ngày duyệt đăng: 12/09/2016.

Abstract: Transforming Education trend of providing knowledge into equipping necessary skills has been occurring in the education with aim to improve the quality of comprehensive education and meet requirements of industrialization and integration. This also promotes the positive and creativity of learners, helping them develop teamwork competence and practical ability. In this article, author mentions experiential learning as an efficient method to train life skills for students.

Keywords: Life skills, experiential learning, secondary school.

1. Khái niệm “kĩ năng sống” (KNS), “trải nghiệm sáng tạo” (TNST)

1.1. Kĩ năng và kĩ năng sống:

- *Kĩ năng* là khả năng vận dụng những kiến thức đã thu nhận được trong một lĩnh vực nào đó áp dụng vào thực tế [1; tr 644].

- *Vốn sống* là tổng thể nói chung những tri thức, kinh nghiệm tích lũy được về cuộc sống của một người [1; tr 1389].

Từ hai khái niệm trên, theo chúng tôi, *KNS* là năng lực tâm lí xã hội, là khả năng ứng phó một cách có hiệu quả với những yêu cầu và thách thức của cuộc sống. Đó cũng là khả năng của một cá nhân để duy trì trạng thái khỏe mạnh về thể chất và tinh thần, biểu hiện qua các hành vi phù hợp và tích cực khi tương tác với người khác, với nền văn hóa và môi trường xung quanh; là khả năng phân tích tình huống và ứng xử các tình huống một cách hợp lí. Trong đó, *KNS* giúp chuyển dịch kiến thức “đã biết” với quá trình tư duy thành hành động thực tế để biết “làm gì và làm cách nào” là tích cực và hiệu quả nhất; là năng lực cá nhân để thực hiện đầy đủ các chức năng và tham gia vào cuộc sống hàng ngày. Đó là khả năng làm cho hành vi và sự thay đổi của bản thân phù hợp với cách ứng xử tích cực, giúp kiểm soát, quản lí có hiệu quả các nhu cầu và những thách thức trong cuộc sống hàng ngày.

1.2. Trải nghiệm sáng tạo “Là hoạt động giáo dục, trong đó từng cá nhân học sinh (HS) được trực tiếp hoạt động thực tiễn trong môi trường nhà trường, cũng như môi trường gia đình và xã hội

dưới sự hướng dẫn và tổ chức của nhà giáo dục, qua đó phát triển tình cảm, đạo đức, phẩm chất, nhân cách, các năng lực... từ đó tích lũy kinh nghiệm riêng cũng như phát huy tiềm năng sáng tạo của cá nhân mình” [2; tr 10].

Nội dung hoạt động TNST rất đa dạng và mang tính tổng hợp kiến thức kĩ năng của nhiều môn học, nhiều lĩnh vực học tập và giáo dục như: giáo dục đạo đức, giáo dục trí tuệ, giáo dục KNS, giáo dục giá trị sống, giáo dục thẩm mĩ, giáo dục thể chất, giáo dục lao động, giáo dục an toàn giao thông, giáo dục môi trường... Điều này giúp cho các nội dung giáo dục thiết thực hơn, gần gũi hơn với thực tế cuộc sống hơn, giúp các em vận dụng vào trong thực tiễn cuộc sống một cách dễ dàng, thuận lợi hơn.

2. Giáo dục KNS qua các hoạt động TNST cho HS trung học cơ sở (THCS)

2.1. Đặc điểm tâm sinh lí của HS THCS. HS THCS bắt đầu xuất hiện sự quan tâm đến bản thân, đến những phẩm chất nhân cách của mình, các em có biểu hiện nhu cầu tự đánh giá, so sánh mình với người khác. Điểm nổi bật ở lứa tuổi này là dễ xúc động, dễ bị kích động, vui buồn thường hay đan xen, tình cảm còn mang tính bồng bột. Đặc điểm này là do ảnh hưởng của sự phát dục và sự thay đổi về tâm sinh lí, nhiều khi do hoạt động hệ thần kinh không cân bằng, quá trình hưng phấn thường mạnh hơn quá trình ức chế, khiến các em không tự kiểm chế được bản thân. Khi tham gia các hoạt động vui

* Trường Cán bộ Quản lí giáo dục TP. Hồ Chí Minh

chơi, học tập, lao động các em đều thể hiện tình cảm rõ rệt và mạnh mẽ.

- *Về học tập*, động cơ học tập của HS THCS rất phong phú đa dạng, nhưng chưa bền vững, nhiều khi còn thể hiện sự mâu thuẫn. Nhìn chung, các em đều ý thức được tầm quan trọng và sự cần thiết của học tập, nhưng thái độ và sự biểu hiện rất khác nhau. Trong quá trình học tập, các em có khả năng phân tích, tổng hợp phức tạp hơn khi tri giác các sự vật, hiện tượng. Khối lượng tri giác tăng lên, tri giác trở nên có kế hoạch, có trình tự và hoàn thiện hơn. Ở lứa tuổi này, trí nhớ thay đổi về chất, mang tính chất của những quá trình được điều khiển, điều chỉnh và có tổ chức. Các em có nhiều tiến bộ trong việc ghi nhớ tài liệu trừu tượng, từ ngữ, bắt đầu biết sử dụng những phương pháp đặc biệt để ghi nhớ và nhớ lại.

- *Về giao tiếp*, lứa tuổi này, giao tiếp là một hoạt động đặc biệt giúp các em rèn KNS cho bản thân, đối tượng giao tiếp hàng ngày thường là thầy, cô, bạn bè và những người thân trong gia đình. Qua hoạt động giao tiếp giúp các em nhận thức được người khác và bản thân mình, từng bước phát triển các kĩ năng cần thiết như: so sánh, phân tích, khái quát hành vi của mình và của người khác, trên cơ sở đó từng bước tự điều chỉnh hành vi, hoạt động để hoàn thiện nhân cách bản thân.

2.2. Giáo dục KNS qua các hoạt động TNST cho HS THCS. Hoạt động TNST là một trong những hoạt động có ý nghĩa quan trọng trong việc rèn luyện KNS cho HS; tạo điều kiện cho HS tiếp xúc và mở rộng ứng dụng thực tế, trải nghiệm được nhiều vấn đề trong thực tiễn cuộc sống xã hội, đồng thời gây hứng thú trong học tập và có vai trò to lớn trong việc phát triển năng lực cá nhân cho các em.

Giáo dục KNS là một quá trình tác động sư phạm có mục đích, có kế hoạch nhằm hình thành năng lực hành động tích cực, có liên quan tới kiến thức và thái độ, giúp cá nhân có ý thức về bản thân, giao tiếp, quan hệ xã hội, thực hiện công việc, ứng phó hiệu quả với các yêu cầu thách thức của cuộc sống hàng ngày. Trong thời gian qua, Bộ GD-ĐT đã tổ chức một số hoạt động hướng tới việc rèn luyện năng lực cho HS như: tổ chức Chương trình đánh giá HS quốc tế (PISA) với cách đánh giá kĩ năng vận dụng kiến thức vào giải quyết các vấn đề thực tiễn trong cuộc sống; tổ chức cuộc thi vận dụng kiến thức liên môn giải quyết các vấn đề thực tiễn; triển khai phương pháp dạy học “Bàn

tay nặn bột”, đây là phương pháp dạy học khoa học được tiến hành dưới sự giúp đỡ của giáo viên, chính HS tìm ra câu trả lời cho các vấn đề đặt ra trong cuộc sống thông qua tiến hành thí nghiệm, quan sát, nghiên cứu tài liệu hoặc điều tra để từ đó hình thành kiến thức cho mình.

Trong *Đề án đổi mới căn bản và toàn diện GD-ĐT*, mục tiêu giáo dục đang chuyển hướng từ coi trọng trang bị kiến thức sang tăng cường trang bị những năng lực và phẩm chất cần thiết cho người học. Điều đó càng khẳng định tầm quan trọng trong việc giáo dục KNS cho HS thông qua việc tích hợp, lồng ghép trong các môn học chính khóa và các hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp, trong đó có giáo dục TNST. Các hoạt động TNST có thể thực hiện dưới các hình thức rất phong phú và đa dạng, hấp dẫn đối với HS, giúp các em hình thành, phát triển năng lực như: năng lực tự phục vụ thông qua các hoạt động tham quan dã ngoại, tổ chức sinh nhật, tự học ở lớp và ở thư viện... Năng lực giao tiếp thông qua các hoạt động hội thi, mít tinh, các trò chơi, tổ chức sinh nhật, tổ chức các trò chơi dân gian, năng lực tự học, từ các hoạt động, các cuộc thi vui mà học, tham gia trồng và chăm sóc cây xanh, vườn rau trường em... Các sinh hoạt tập thể như: mít tinh, tham quan các di tích lịch sử văn hóa, danh lam thắng cảnh của quê hương, đất nước, nhà máy, xí nghiệp, một số đơn vị quân đội,... giúp các em có sự trải nghiệm một cách toàn diện trong mọi mặt của đời sống xã hội.

2.3. Nhóm các KNS cần giáo dục cho HS thông qua các hoạt động TNST:

- *Nhóm kĩ năng học tập, làm việc, vui chơi giải trí*, gồm: các kĩ năng nghe, nói, đọc, viết, quan sát, đưa ra ý kiến chia sẻ trong nhóm; kĩ năng giữ gìn vệ sinh cá nhân, vệ sinh chung; kĩ năng làm việc theo nhóm; các kĩ năng tư duy logic, sáng tạo, suy nghĩ nhiều chiều, tư duy xuyên môn.

- *Nhóm kĩ năng giao tiếp, hòa nhập, ứng phó với các tình huống trong cuộc sống*, gồm: kĩ năng biết chào hỏi lễ phép ở trường, ở nhà, ở nơi công cộng; kĩ năng kiểm soát tình cảm, kiềm chế thói hư tật xấu, sở thích cá nhân; kĩ năng biết phân biệt đúng - sai, phòng tránh tai nạn; kĩ năng trình bày ý kiến, diễn đạt, thuyết trình trước đám đông; kĩ năng ứng phó với biến đổi khí hậu như động đất, sóng thần, bão lũ, cháy nổ; kĩ năng ứng phó với tai nạn đuối nước; kĩ năng hiểu biết về giới tính, chống lại sự cám dỗ từ tệ nạn xã hội, chống xâm

phạm tình dục; kĩ năng ứng phó với một tình huống bạo lực trong HS (khi tình trạng bạo lực trong HS thường xảy ra).

3. Một số hoạt động TNST nhằm giáo dục KNS cho HS THCS

3.1. Đối với nhóm kĩ năng học tập, làm việc, vui chơi giải trí:

- *Tổ chức diễn đàn*: nhằm tạo điều kiện cho các em trực tiếp, chủ động bày tỏ ý kiến của mình với đồng đẳng bạn bè, nhà trường, thầy, cô, cha mẹ và những người khác có liên quan. Thông qua diễn đàn, HS có cơ hội bày tỏ suy nghĩ, ý kiến, quan điểm hay những câu hỏi, đề xuất của mình về một vấn đề nào đó có liên quan đến nhu cầu, hứng thú, nguyện vọng của các em, là dịp để các em lắng nghe ý kiến, học tập lẫn nhau. Diễn đàn thường được tổ chức linh hoạt, phong phú và đa dạng với những hình thức hoạt động cụ thể, phù hợp với lứa tuổi HS THCS. Thông qua diễn đàn, thầy cô giáo, cha mẹ các em và những người lớn có liên quan nắm bắt được những băn khoăn, lo lắng và mong muốn của các em về bạn bè, thầy cô, nhà trường và gia đình,... tăng cường cơ hội giao lưu cho các em với mọi đối tượng, rèn kĩ năng giao tiếp, hoạt động này còn tăng cường thực thi quyền trẻ em trong trường học, giúp các em thực hành kĩ năng bày tỏ ý kiến, lắng nghe và tham gia các hoạt động với tư cách là một thành viên của xã hội. Qua đây, còn giúp các nhà quản lí giáo dục nhận biết được những vấn đề mà HS quan tâm, từ đó xây dựng, hoạch định chính sách giáo dục phù hợp hơn với các em.

- *Hoạt động câu lạc bộ (CLB)*: là hình thức sinh hoạt ngoại khóa của những nhóm HS THCS cùng sở thích, nhu cầu, năng khiếu,... dưới sự định hướng của giáo viên nhằm tạo môi trường giao lưu thân thiện, tích cực giữa các em và với thầy cô giáo, với cộng đồng. Thông qua các CLB, HS được chia sẻ những kiến thức, hiểu biết của mình về các lĩnh vực mà các em quan tâm, qua đó giúp các em phát triển các kĩ năng như: giao tiếp, lắng nghe và biểu đạt ý kiến, trình bày suy nghĩ, ý tưởng, kĩ năng viết bài, chụp ảnh, kĩ năng hợp tác, làm việc nhóm, kĩ năng ra quyết định và giải quyết vấn đề,... CLB là nơi để HS được thực hành các quyền trẻ em của mình như: quyền được học tập, quyền được vui chơi giải trí và tham gia các hoạt động văn hóa, nghệ thuật; quyền được tự do biểu đạt; tìm kiếm,

tiếp nhận và phổ biến thông tin,... Thông qua hoạt động của các CLB, giáo viên hiểu và quan tâm hơn đến nhu cầu, nguyện vọng mục đích chính đáng của các em. CLB hoạt động theo nguyên tắc tự nguyện, thống nhất, có lịch sinh hoạt định kì và có thể được tổ chức với nhiều lĩnh vực khác nhau như: CLB học thuật, CLB thể dục thể thao, CLB văn hóa nghệ thuật, CLB võ thuật, CLB hoạt động thực tế, CLB trò chơi dân gian;...

3.2. Đối với nhóm kĩ năng giao tiếp, hòa nhập, ứng phó với các tình huống trong cuộc sống:

- Tổ chức các hoạt động trải nghiệm như: sinh hoạt dưới cờ đầu tuần, sinh hoạt chủ nhiệm lớp, tham quan, thăm hỏi gia đình chính sách, mừng sinh nhật thầy cô, biết nói lời xin lỗi, biết nói lời cảm ơn để hình thành kĩ năng biết chào hỏi lễ phép ở trường, ở nhà, ở nơi công cộng; - Sử dụng mạng xã hội, tư vấn học đường, hộp thư trường em, tham quan phiên tòa xét xử lưu động, chơi thể dục thể thao, tham gia văn nghệ trường học để hình thành kĩ năng kiểm soát tình cảm, kiềm chế thói hư tật xấu, sở thích cá nhân; - Tư vấn học đường; học bơi; học luật giao thông; đọc báo; xem truyền hình; tập thể dục; lắng nghe và trao đổi với cha mẹ, thầy cô, bạn bè, các chuyên gia; hộp thư truyền hình để hình thành kĩ năng; biết phân biệt đúng - sai, phòng tránh tai nạn; - Tham gia các lớp tập huấn kĩ năng ứng phó khi có động đất (chạy ra khu đất trống), sóng thần (chạy lên khu đất cao, nhà cao tầng), bão lũ (học bơi), cháy nổ (báo động, tìm lối thoát, dùng khăn ướt lau mặt khi đang tìm lối thoát cháy nhà để tránh khói độc). Những hoạt động này có thể do nhà trường tổ chức hoặc các cơ quan chức năng tổ chức, ngoài ra giáo viên có thể hướng dẫn để HS tự nghiên cứu qua sách, báo, tranh ảnh, tham quan thực tế, qua các môn học có liên quan (*Địa lí, Giáo dục công dân, Công nghệ*) để hình thành các kĩ năng ứng phó với biến đổi khí hậu như động đất, sóng thần, bão lũ, cháy nổ; - Phân biệt luồng nước nguy hiểm của ao, hồ, sông, biển; mặc áo phao khi đi trên tàu, ghe, phà; học bơi; cách cứu bạn bị đuối nước để hình thành các kĩ năng ứng phó với tai nạn đuối nước; - Nghe tư vấn của chuyên gia; nghiên cứu sách, báo, tài liệu liên quan; dự các phiên tòa xét xử có nội dung liên quan; diễn đàn HS để hình thành các kĩ năng, những kiến thức về giới tính, chống lại sự căm dỗ từ tệ nạn xã hội, chống lại các hành vi xâm phạm tình dục; - Trao đổi, thảo luận nhóm về vấn đề bạo lực học đường; biết sử

dụng mạng xã hội sao cho phù hợp với lứa tuổi để phát huy được những điểm tích cực và hạn chế những tiêu cực (để kết bạn, giao lưu mở rộng tầm hiểu biết mối quan hệ, nhìn nhận đánh giá các vấn đề của xã hội để phát triển tri thức và hoàn thiện nhân cách); không cổ vũ cho những hành động bạo lực, thiếu văn hóa, những hành vi vi phạm pháp luật; biết lên án, đấu tranh để ngăn ngừa những hiện tượng tiêu cực trong xã hội; những hành vi xâm hại đến lợi ích cộng đồng, lợi ích quê hương, đất nước.

Để giáo dục và rèn luyện nhóm kĩ năng này có thể tổ chức các hoạt động như: - *Hoạt động nhân đạo*, đây là hoạt động tác động đến trái tim, tình cảm, sự đồng cảm của HS trước những con người có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn. Thông qua hoạt động nhân đạo giúp các em biết chia sẻ với những hoàn cảnh khó khăn của người nghèo, người nhiễm chất độc da cam, trẻ em mồ côi, người tàn tật, khuyết tật, người già cô đơn không nơi nương tựa, người có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn, những đối tượng dễ bị tổn thương trong cuộc sống,... Từ đó, giáo dục cho các em ý thức biết quan tâm hơn đến những người xung quanh, đồng thời góp phần giáo dục và hoàn thiện nhân cách như: tiết kiệm, tôn trọng, chia sẻ, cảm thông, yêu thương với cộng đồng, sống có trách nhiệm, biết chia sẻ niềm vui, hạnh phúc, khó khăn với người khác... Hoạt động nhân đạo trong trường THCS được thực hiện dưới nhiều hình thức khác nhau như: Hiến máu nhân đạo; Xây dựng quỹ "Tình thương", ủng hộ, giúp đỡ người nghèo, có hoàn cảnh khó khăn; "Tết vì người nghèo" và nạn nhân chất độc da cam; quyên góp ủng hộ chương trình "Trái tim cho em"; quyên góp đồ dùng học tập cho các bạn HS vùng cao; tổ chức trung thu cho HS nghèo vùng sâu, vùng xa...

- *Tham quan, dã ngoại* là hình thức tổ chức học tập thực tế hấp dẫn đối với HS THCS, giúp các em có được những kinh nghiệm thực tế, từ đó có thể áp dụng vào cuộc sống của bản thân. Nội dung tham quan, dã ngoại có ý nghĩa giáo dục tổng hợp đối với HS như: giáo dục lòng yêu thiên nhiên, quê hương, đất nước; giáo dục truyền thống cách mạng, truyền thống lịch sử, truyền thống của Đảng, của Đoàn, của Đội Thiếu niên Tiền phong Hồ Chí Minh. Các địa chỉ tham quan, dã ngoại là: các danh lam thắng cảnh, di tích lịch sử, văn hóa; công trình công cộng, nhà máy, xí nghiệp; các cơ sở sản xuất, làng nghề; Viện bảo tàng và các hoạt động nhân đạo...

- *Hoạt động giao lưu* là một hình thức tổ chức giáo dục nhằm tạo ra các điều kiện cần thiết để cho HS THCS được tiếp xúc, trò chuyện và trao đổi thông tin với những cá nhân điển hình trong một lĩnh vực hoạt động nào đó. Để hoạt động này đạt hiệu quả, trong quá trình tổ chức thực hiện cần lưu ý: + Đối tượng giao lưu là những người điển hình, có thành tích xuất sắc trong một lĩnh vực nào đó, thực sự là tấm gương sáng để HS noi theo, phù hợp với nhu cầu hứng thú của các em; - Thu hút sự tham gia đông đảo và tự nguyện của HS, tạo được không khí hào hứng, vui vẻ, phấn khởi; - Có sự trao đổi thông tin, tình cảm hết sức trung thực, chân thành và sôi nổi giữa HS với người giao lưu. Những vấn đề trao đổi phải thiết thực, liên quan đến lợi ích và hứng thú, đáp ứng nhu cầu của các em. Với những đặc trưng trên, hoạt động giao lưu rất phù hợp với các hoạt động TNST theo chủ đề. Hoạt động này dễ tổ chức với quy mô của lớp, của trường trong các giờ sinh hoạt lớp, trong các buổi chào cờ đầu tuần, hay các buổi mít tinh kỉ niệm những ngày lễ lớn của dân tộc.

Hoạt động TNST có vai trò quan trọng trong việc hình thành và phát triển KNS cũng như nhân cách cho HS. Điều này đòi hỏi nội dung, các hình thức và phương pháp tổ chức của hoạt động TNST phải được thiết kế theo hướng tích hợp nhiều lĩnh vực, môn học thành các chủ điểm mang tính chất mở. Hình thức và phương pháp tổ chức đa dạng, phong phú, mềm dẻo, linh hoạt, mở về không gian, thời gian, quy mô, đối tượng và số lượng,... để HS có nhiều cơ hội trải nghiệm, từng bước tự hoàn thiện nhân cách. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Hoàng Phê (2008). *Từ điển Tiếng Việt*. NXB Đà Nẵng.
- [2] Bộ GD-ĐT (2015). *Tài liệu tập huấn kĩ năng xây dựng và tổ chức các hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong trường trung học*.
- [3] Huỳnh Xuân Nhựt - Lê Tấn Huỳnh Cẩm Giang (2016). *Giáo dục kĩ năng sống cho học sinh trung học phổ thông bằng phương pháp trải nghiệm sáng tạo*. Tạp chí Dạy và học ngày nay (số 5, tr 56-60).
- [4] Nguyễn Thị Thanh Hồng (2016). *Giáo dục kĩ năng sống cho học sinh phổ thông theo quan điểm dạy học tích hợp*. Tạp chí Khoa học giáo dục (số 126, tr 22-24).
- [5] Nguyễn Thị Thu Hằng (2011). *Hiện trạng triển khai giáo dục kĩ năng sống trên thế giới và ở Việt Nam*. Tạp chí Giáo dục, số 256, tr 24-26.